

Στίχοι που τραγουδούν-3

Στην Τρίτη και τελευταία παρουσίαση της ελληνικής μελοποιημένης ποίησης ξανασυναντούμε, κατά κάποιον τρόπο, όλα όσα εντοπίσαμε στο έργο των ποιητών των προηγούμενων παρουσιάσεων: το σκοτεινό κι απαισιόδοξο κλίμα του Καρυωτάκη, τον ηδονισμό του Χριστιανόπουλου, τη στράτευση της ποίησης του Αναγνωστάκη, το φως και τις εικόνες του ελληνικού τοπίου του Ελύτη. Μπορούμε να πούμε λοιπόν πως οι ποιητές βρίσκονται σε έναν συνεχή διάλογο κι ακόμα ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας έμπνευσης των Ελλήνων ποιητών είναι ο τόπος τους, η ιστορία του. Επιβεβαιώνεται έτσι αυτό που σημειώνει ο Filippomaria Pontani στον πρόλογο της ανθολογίας του, όταν εξετάζει την επίδραση που είχαν πάνω στην ελληνική ποίηση τα διάφορα καλλιτεχνικά ρεύματα, λέγοντας : «ευτυχώς κάθε ποιητής στην Ελλάδα, παραμένει κυρίως Έλληνας...»

Ο πρώτος από τους ποιητές μας, ο **Νίκος Καββαδίας**, γνωστός και με το υποκοριστικό **Μαραμπού**, από τον τίτλο της πρώτης του ποιητικής συλλογής, γνήθηκε το 1910 σε μια μικρή πόλη της Μαντζουρίας, κοντά στο Χαρμπίν, από γονείς Κεφαλονίτες. Ήταν πολύ μικρός όταν οι γονείς του αποφάσισαν να γυρίσουν στο νησί τους, αν και δεν έμειναν πολύ και το τελευταίο λιμάνι που τους δέχτηκε ήταν ο Πειραιάς. Όταν έφτασαν εκεί για να εγκατασταθούν μόνιμα ο Νίκος ήταν 11 χρονών.

Ο Νίκος Καββαδίας έζησε όλη του τη ζωή στα πλοία, στα ποιήματά του μεταφέρει τουργό, σκοτεινό, εξωτικό κλίμα των τόπων που γνώρισε, μας κάνει μέτοχους της νοσταλγίας και της μοναξιάς της ζωής στο κατάστρωμα. Στην ποίησή του διαπιστώνουμε πολλές φορές ένα κλίμα ανάλογο με αυτό της ποίησης του Καρυωτάκη, χωρίς όμως το δικό του σαρκασμό και την έλλειψη εμπιστοσύνης προς τη γυναίκα. Η τραγικότητα των ποιημάτων του Καββαδία δεν αίρεται σχεδόν ποτέ από έναν τόνο ειρωνικό, η γυναίκα εξάλλου είναι άλλοτε αιτία συμφοράς κι άλλες φορές ιδανικό απλησίαστο.

Ο Καββαδίας ήταν ολιγογράφος, έγραψε τρεις ποιητικές συλλογές όλο κι όλο και η τελευταία του, το Τραβέρσο, δημοσιεύτηκε το 1975, λίγους μήνες μετά το θάνατό του. Οι σίχοι του, ομοιοκατάληκτοι, γραμμένοι με έναν τρόπο που κάποτε θυμίζει την αυτόματη γραφή στην οποία πειραματιζόνταν αρκετοί ποιητές στην Ευρώπη την εποχή εκείνη, είναι γεμάτοι από ιστορίες ναυτικών, εικόνες από τη ζωή τους στα πλοία, εικόνες από τα λιμάνια. Βρίθουν επίσης από τοπωνύμια, ναυτικούς όρους, αναφορές σε πράγματα και πρόσωπα μεταξύ των οποίων και του αναγνώστη οποία ο ποιητής κατορθώνει να δημιουργήσει μια οικειότητα. Συχνά έχουμε την εντύπωση ότι είμαστε εκεί, σύντροφοί του στο ταξίδι, ότι συνεχίζει μια συνομιλία που είχε διακοπεί ή ότι είμαστε εκεί μπροστά του, χωρίς να μας βλέπει, και τον ακούμε να να σκέφτετα φωναχτά. Θα έλεγε κανείς πως αυτό θα μπορούσε να αποτελεί ένα εμπόδιο για τον αναγνώστη του, αλλά συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: μοιάζει να είναι αυτός ακριβώς ένας από τους λόγους, μαζί με τον εξομολογητικό του τόνο, της μεγάλης του επιτυχίας.

Το μεγαλύτερο μέρος των ποιημάτων του έχει μελοποιηθεί, κυρίως μετά το θάνατό του, και τα τραγούδια-ποιήματα είναι ακόμα και σήμερα πολύ δημοφιλή. Μια άλλη εξήγηση αυτής της επιτυχίας, πρέπει να αναζητηθεί στη θεματολογία του καθεαυτή: με τη θάλασσα οι Έλληνες είχαν πάντοτε μια σχέση πολύ δυνατή, μια σχέση αγάπης και μίσους που σημάδεψε τη ζωή και τον πολιτισμό τους. Είναι πολλά και τα δημοτικά μας τραγούδια που αναφέρονται στη θάλασσα, στη ζωή που δίνει αλλά και στον πόνο που προκαλεί, όταν γίνεται ο τάφος των νέων ναυτικών και των σφουγγαράδων. Από την άποψη της μορφής, μια άλλη εξήγηση αυτής της δημοτικότητας της ποίησης του Καββαδία θα μπορούσε να θεωρηθεί «το σοφό σμίλημα του σίχου του με μέτρο και ρυθμό, έτσι που να ευνοείται η απομνημόνευση...» . Στοιχείο που όμως δεν είχε τα ίδια αποτελέσματα όσον αφορά στην ποίηση άλλων ομοτέχνων του. Ο γνωστός νεοελληνιστής καθηγητής Mario Vitti παρατηρεί «η θάλασσα και τα λιμάνια από όπου αντλεί την έμπνευσή του, είναι ένας χώρος που συνειδητά απιλέγει για να καλλιεργήσει έναν μύθο εντελώς

προσωπικό...». Όποια και να είναι η εξήγηση, η πραγματικότητα είναι ότι ο Καββαδίας άγγιξε τη ψυχή των Ελλήνων κι έγινε ένας από τους πιο αγαπημένους του ποιητές.

* Μαραμπού, 1933, Ποιήματα

* Πούσι, 1947, Ποιήματα

* Τραβέρσο, 1975, Ποιήματα

* Βάρδια, 1954, Μυθιστόρημα

* Λι, Στο Αλογό Μου, Του Πολέμου, 1987 (μικρά πεζά)

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε στη Μονεμβασιά το 1909. Η ζωή του έχει όλα τα στοιχεία μιας αρχαίας τραγωδίας: οικογένεια πλούσια που καταστράφηκε οικονομικά, αρρώστιες, βαρύτατες απώλειες και πένθη. Το 1926 χτυπημένος από φυματίωση κλείνεται για τρία χρόνια στο σανατόριο. Το 1933 στρατεύεται στις γραμμές του κομμουνιστικού κόμματος όπου και θα μείνει ενταγμένος μέχρι το θάνατό του. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, όπως επίσης και στη διάρκεια των κυβερνήσεων της δεξιάς που ακολούθησαν μέχρι και τη δικτατορία των συνταγματαρχών, θα κλειστεί επανειλημμένα στα στρατόπεδα “εθνικής διαπαιδαγώγησης”, παραμένοντας παρόλα αυτά πιστός στις ιδέες του για ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη.

Ο Ρίτσος γράφει συχνά με ομοιοκαταληξία, επιλέγει επίσης, στα πιο γνωστά ποιήματά του, τον δεκαπεντασύλλαβο- τυπικό στίχο της ελληνικής δημοτικής ποίησης-. Από την άποψη της θεματολογίας είναι γνωστό ότι είναι από τους φημισμένους στρατευμένους Έλληνες ποιητές, παρόλο που έχει γράψει και στίχους με υπαρξιακό περιεχόμενο κι άλλοτε πιο προσωπικούς, με εμφανή την επίδραση του Καβάφη.

Διαλέξαμε να σας παρουσιάσουμε τα ποιήματα που αντανακλούν την αγωνία του για την τύχη της κοινωνίας κι αναδεικνύουν την ελληνικότητά του, γιατί θεωρούμε ότι αυτή ήταν η κύρια πλευρά της τέχνης του. Εξάλλου μαθήματα σαν το σημερινό σκοπό έχουν να δώσουν το έναυσμα για μια προσωπική ενασχόληση με τους ποιητές μας· είναι αδύνατο εκ των πραγμάτων να εξαντλήσουμε όλο τους το έργο, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ποιητές πολυγραφότατους όπως ο Ρίτσος, ο οποίος έχει γράψει πάνω από εκατό συλλογές. Θυμίζουμε τις πιο γνωστές: *Επιτάφιος*(1936), *το τραγούδι της αδελφής μου*,(1937), η *σονάτα του σεληνόφωτος*" (1956), *Ρωμιοσύνη* (1957), *12 ποιήματα για τον Καβάφη* (1963), *δεκαοχτώ λιανοτραγούδα της πικρής πατρίδας*(1973), *το καπνισμένο τσουκάλι* (1974), *ιταλικό τρίπτυχο*(1976-1981). Ο ίδιος μετέφρασε : *Τολστόι, Χικμέτ, Έρενμπουργκ, Μαγιακόφσκι κ.α.* , ενώ και τα δικά του ποιήματα μεταφράστηκαν στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και τα ιταλικά. Τα κοινά του με τον Ελύτη σημεία είναι: οι μεγάλες ποιητικές συνθέσεις(*Επιτάφιος, το τραγούδι της αδελφής μου, Ρωμιοσύνη*), το φως και οι εικόνες από την ελληνική φύση που πλημμυρίζουν τους στίχους τους, η ενσωμάτωση στοιχείων της ελληνικής παράδοσης στο περιεχόμενο των ποιημάτων τους, το γεγονός ότι μερικά ποιήματά τους φαίνεται να έχουν γραφεί σαν τραγούδια [*Ελύτης:Τα ρω του έρωτα, Ρίτσος:*

δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας] το γεγονός επίσης ότι και οι δυο έχουν ασχοληθεί και με άλλες μορφές τέχνης(ζωγραφική, κολλάζ, θέατρο).

Ο Ρίτσος έλαβε πολλές τιμητικές διακρίσεις, ενώ προτάθηκε πολλές φορές και για το βραβείο Νόμπελ.

- Πρώτο Κρατικό Βραβείο ποίησης "Η Σονάτα του σεληνόφωτος" (1956)
- Μέγα διεθνές βραβείο ποίησης (Βέλγιο, 1972)
- Διεθνές βραβείο "Γκεόργκι Δημητρώφ" (Βουλγαρία, 1975)
- Μέγα βραβείο ποίησης "Αλφρέ ντε Βινύ" (Γαλλία, 1975)
- Διεθνές βραβείο "Αίτνα-Ταορμίνια" (Ιταλία, 1976)
- "Βραβείο Ειρήνης του Λένιν" (ΕΣΣΔ, 1977)
- Διεθνές βραβείο "Μποντέλο" (1978)
- Το 1975 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ο *επιτάφιος* του οποίου ένα μικρό απόσπασμα σας παρουσιάζουμε σήμερα, αφορμή έχει ένα ιστορικό γεγονός: στις συγκρούσεις μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη τον Μάη του 1936, σκοτώνεται ένας διαδηλωτής, ο Τάσος Τούσης. Η φωτογραφία του νεκρού διαδηλωτή με τη μάνα του που τον μοιρολογά δημοσιευμένη στον τύπο της εποχής, συγκλονίζει τον Ρίτσο που γράφει τον *Επιτάφιο*, ένα πολύστιχο ποίημα, βασισμένο στα λαϊκά μας μοιρολόγια. Μετά από χρόνια κι αφού έχει πια μελοποιηθεί από τον Θεοδωράκη, ο *επιτάφιος* συνδέεται με έναν άλλο νεκρό της πρωτομαγιάς του 1976, τον Αλέκο Παναγούλη.

Η *Ρωμισούνη* γράφεται στην περίοδο 1945/47, μια δύσκολη εποχή για την ελληνική κοινωνία που μόλις έχει βγει από την Κατοχή κι έχει πέσει στη δίνη του εμφύλιου. Είναι ένας ύμνος στην αντίσταση του ελληνικού λαού, στη δίψα του για ελευθερία και ειρήνη. Όλη η ελληνική φύση, κατά το πρότυπο και πάλι των δημοτικών μας τραγουδιών, ζωντανεύει και συμμετέχει στον αγώνα των ανθρώπων και στο δράμα τους. Η *Ρωμισούνη*, που σωστά μεταφράστηκε από κάποιον από τους μεταφραστές μας: *grecità*, είναι πράγματι το συνώνυμο της του Ελληνισμού και της ελληνικότητας. Ο όρος είναι παράγωγο του ουσιαστικού "ρωμικός" που αποτελεί παραθφορά της λέξης "Ρωμαίος" με τον οποίο διαχωρίζονταν οι Έλληνες από τους κατακτητές τους την περίοδο της Οθωμανικής κατοχής.

Τα δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, που ίσως ο ποιητής τα συνέλαβε ως τραγούδια, όπως μαρτυρεί κι ο τίτλος της συλλογής, βασίζονται στο πρότυπο των λαϊκών μας δίστιχων και ξαναπιάνουν τα γνωστά κι από τα προηγούμενα ποιήματα του Ρίτσου, θέματα: την αγάπη για την ελευθερία, τη στενή σχέση του ανθρώπου με τη φύση και το συνεχή διάλογο με τα πλάσματά της, την εναλλαγή εικόνων μια ήρεμης απλής ζωής, με τη σκληρή ζωή των αγωνιστών πάνω στα βουνά.

Ο Ρίτσος πέθανε το Νοέμβρη του 1990 κι αναπαύεται στο κοιμητήριο της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Για να κλείσουμε τη σημερινή μας παρουσίαση κι έχοντας κατά νου τη δύσκολη περίοδο που διανύει η Ελλάδα κι ο κόσμος σήμερα, με την κρίση που πυροδοτεί το μίσος και την έκρηξη του ρατσισμού κι οδηγεί τη ζωή μας σε έναν συνεχή εκβαρβαρισμό, διαλέξαμε τους στίχους του ποιητή που αναφέρονται στη δύναμη της ποίησης και της τέχνης γενικότερα να εξευγενίζουν τους ανθρώπους και τις ανθρώπινες

σχέσεις. Οι στίχοι περιέχονται στη συλλογή *το καπνισμένο τσουκάλι*: «Γιατί εμείς δεν τραγουδάμε για να ξεχωρίσουμε, αδερφέ μου, από τον κόσμο. Εμείς τραγουδάμε για να σμίξουμε τον κόσμο».

Νάπολη, 14/5/2011

Σίσσυ Αθανασοπούλου